

Torsdag med THORS

Hbl. 19.2.81

JORDSKALV och den kära gamla felöversatta häradsdomaren (som får många att skälva av förtrytelse) är aktuella ämnen i dagens språktext. Som till slut landar i den göteborgska stadsdelen Majorna.

En frågande undrar om ordet **ensamförsäljning** är ett allmänt accepterat ord; en rikssvensk firmarepresentant hade påstått att det i Sverige heter "soloförsäljning".

Ensamförsäljning (och **ensamförsäljare**) är utan minsta tvivel ett allmänt använt svenskt ord; den kända "Illustrerad svensk ordbok" uppstår dem — och nämner inte "soloförsäljning". Jag vill inte påstå, att **soloförsäljning** inte förekommer, men det är troligen ovanligt.

Samme frågande tar upp termerna **jordskalv** och **jordbävning**. För honom är **jordskalv** en inte alls så katastrofal sak som en **jordbävning**.

Det är möjligt att en och annan har den uppfattningen; det hade jag själv i yngre år, när det förödande skalvet i Japan 1923 var i färskt minne. Dock tror jag inte att **jordskalv** och **jordbävning**, allmänt taget, innebär någon skillnad i styrkan. Det kan snarare sägas att **jordbävning** nära ansluter sig till den tyska termen (Erdbeben). Vi brukar ju sällan verbet **bäva** om tillstånd, då jorden "gungar"; **bäva** används mest i överförd betydelse ("jag bävar för följderna av hans handling" o.dyl.). Det naturliga svenska ordet om abnorma rörelser i jordskorpan är nog **skälva**, och därför är **jordskalv** ett lämpligt ord.

Någon gång är en språkman frestad att rida på en gammal

käpphäst. Så är det med mig när jag träffar på **häradsdomare** som felöversättning.

Häradsdomare är en hederstitel som brukar tilldelas förtjänta nämndemän. Ordet har inlånats i finskan som "herastuomari".

Men: **häradsdomare** kan under inga omständigheter användas som översättning av finskans **kihlakunnantuumari**. En k. är den jurist av facket som är högste domare i en domsaga, och en sådan kallas på svenska **härads hövding** eller **domhavande**. (Unga jurister som fullgjort sin tingsmeritering får titeln **vicehärads hövding**; de måste nämligen ha suttit ting ett föreskrivet antal gånger och sålunda tjänstgjort i stället för en härads hövding.)

En tredje frågande säger att han i Sveriges radio (i programmet "Svar i dag") hört en förklaring på stadsdelsnamnet **Majorna** i Göteborg. Det sades i programmet, att **Majorna** kommer av det finska **maja** "koja, ruckel". Är det verkligen så, frågar han.

Med all sannolikhet kommer **Majorna** från finsk-ugriskt håll. Namnet behandlas mycket utförligt i verket "Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län", 2:29 och följ. Enligt detta verk kan det med stor sannolikhet föras ihop med **estniskans maja**. I estniskan har **maja** också betydelsen "bondby eller av småfolk bebodd förort utanför en stad".

Den estniska betydelsen stämmer förträffligt med **Majornas** ursprungliga status, och den estniska härledningen stöds också av en urkund 1652, där det talas om "Hakelverket eller Mayerne"; **hakelwerk** var ett lågtyskt ord som i **Balticum** användes om förortsbebyggelse — alltså liktydigt med estniskans **maja**.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

Hbl. 26.2.81

FRÅN BELGIEN till **Villmanstrand**, via ett stycke **issörja**, går **språkresan med prof. Thors i dag**.

Och så hakar ing. Kai Finell på med en liten kommentar till förra veckans **Thors-utredning kring Majorna i Göteborg**.

En frågeställare med nära kontakter till Sverige har förvänat sig över olikheten i uttalet av **Belgien** och **belgisk**: det heter i Sverige oftast "Beljen" och "beljisk", hos oss väl oftast med **-lg-**.

Faktiskt förekommer också uttal med **-lg-** även i Sverige, och det anses åtminstone av vissa auktoriteter mera värdat. När vi hos oss så avgjort föredrar uttal med **-lg-**, kan det möjligen hänga samman med att förbindelsen l + "hårt" g är välbekant från våra folkmål (t.ex. uttal som "sälg" och "välg" för **sälja** och **välja**).

En frågeställare har observerat att skärgårdsbor använder ordet **sora** (uttalet "såra", med kort å) för "issörja". Hon undrar om detta dialektala **sora** kommer från finskans **sora** "grus".

Jag vågar bestämt påstå, att dialektordet **sora** "issörja" inte har något att göra med det finska **sora**. Redan den mycket påfallande olikheten i betydelse pekar på detta. Ursprunget till **sora** "issörja" är svenskt. Ett liknande ord finns i vissa rikssvenska dialekter, och i norska folkmål finns ett **sor** "lag av små iskumpar på vattnet", med andra ord "issörja". Också riksspråkets **issörja** är besläktat med dialektordet **sora**, vilket för övrigt har uttal med u i vissa av våra folkmål.

Frågeställaren undrar också, vad folkmålsordet **soraband** motsvaras av i högsvenskan. Det svarar närmast mot ett "band av issörja", "lager av issörja".

Det var för någon tid sedan här i spalten tal om ursprunget till stadsnamnet **Villmanstrand**; det förklarades ur det äldre svenska ordet **vildman** "lapp" (särskilt som heraldisk figur).

Jag menade att namnet är framsprunget ur ett slags "förfinad ombildning" av ett **Lappstrand** och detta åter ur ett Lapvedenranta, ursprunget till nutidens Lappeenranta. Insändaren säger, att han har hört att **Villmanstrand** har bildats till namnet på den adliga ätten **Wildeman** (utdöd 1676), som skall ha ägt jord på stranden av Lapvesi.

Jag har gjort efterforskningar i Jully Ramsays kända arbete om frälsesläkter i Finland under äldre tid, men har den bestämda uppfattningen att ätten **Wildeman** hade mycket fast anknytning till östra Nyland. När **Villmanstrand** fick sina stadsrättigheter mot slutet av 1640-talet, var det genom Per Brahe, som hade förlänningar i **Villmanstrands** trakten. Det är enligt min mening föga sannolikt att greve Brahe skulle gett den nygrundade staden namn efter en annan adelsman, och därför vågar jag fortfarande hålla fast vid min tidigare förklaring.

Carl-Eric Thors